

A textilművészet többdimenziós rekreációs hatásai

Multidimensional recreational effects of textile art

ÖSSZEFOGLALÁS:

Az őskortól jelen lévő művészetek, az artisztika a kreativitás, önkifejezés eszközei. Tevékenységei közé tartozik például a kötés, szövés, horgolás, de a ruhatervezés is. A rekreáció síkjainak megfelelően testi, lelki, szellemi, szociális hatásokkal bírnak a textillel kapcsolatos aktív és passzív formák. Kutatásunk eredményei alapján a textillel kézműveskedés a flow-érzet kialakulását is elősegíti, valamint a stresszkezelés hatékony eszköze.

Kulcsszavak: művészetek, textilek, rekreáció, kreativitás, hatások

ABSTRACT:

The arts, present since prehistoric times, are the tools of creativity and self-expression. Active and passive forms of these activities, e.g. knitting, weaving, crocheting, but also clothing design, according to the planes of recreation, have physical, mental, spiritual, and social effects. Based on the results of our research, handicrafts with textiles also promote the development of a sense of flow and are effective tools for stress management.

Keywords: arts, textiles, recreation, creativity, effects

BEVEZETÉS

A művészetekről, s azon belül a textilművészetéről szóló rövid áttekintés után egy hiánypótló kutatás néhány eredménye kerül bemutatásra a textillel kézműveskedés szokásairól, illetve a flow-élmények eléréséről.

A művészetek a reneszánsz kortól kezdtek önállósodni, elkülönülni a tudományoktól (*Tatarkiewicz, 2011*). Ezek olyan tágabb értelemben vett emberi tevékenységek, amelyek alkotói céllal jönnek létre. Minden olyan készség és foglalkozás ide sorolható, amely különféle funkcióval rendelkező termékek, jelenségek megvalósítását vagy a környezet formálását, kialakítását teszi lehetővé (*Pataki, 2010*). Az artisztika alapja az expresszió, kreatív és kommunikatív funkciójával; míg a kézművesség hagyományokra és képességekre támaszkodó, megismételhető tevékenység, ami a tárgy anyagaira, technikáira és funkcionális tulajdonságaira korlátozódott (*Pöllänen – Ruotsalainen, 2017*).

Sándor (*é.n.*) csoportosítása szerint a textilművészet az alkalmazott művészetben belüli iparművészet egy területe. Szűkebb értelemben a művészi jelleggel kialakított használati

tárgyak, díszítő tárgyak; tágabb értelemben pedig az iparban is megtalálható és alkalmazott elkészítési technológiával megalkotott, de művészi tervezés eredményeként kapott termékek előállítására, mint pl. a kerámia-, az üveg-, a textilművészet (*Kovács, 2015*).

Az alkalmazott művészetekben van az alkotóknak a legszabadabb és fantáziadúsabb lehetősége, hiszen a használati cél mindig különös ajtókat nyithat meg az elmében és a lehetőségekben is. Ezek a tárgyak az egyediség mellett a sokszorosításra, a design esetében ipari reprodukcióra szántak, mely lehetőséget ad a legújabb technikai vívmányoknak is arra, hogy művészi titulust szerezzenek (*Warnke, 2008*).

Textilművészet minden olyan eljárás, mely révén különféle szálakból (*gyapot, len, kender és más növényi szálak; illetve gyapjú, selyem és egyéb állati szőrök, valamint ásványi alapúak, mint az azbeszt, üvegszálak, kőzetszálak*) kétdimenziós anyag készül (*Kovács, 2015*). A textilművészet ősi példáinak egyike, hogy az első varrottúk 40 ezer évvel ezelőttről származhatnak, míg a szövés legősibb maradványai a Dolni Vestonich-ban talált agyagdarabokon lévő szövetdarabok szerint

Szerző:

NAGY REGINA

Szak: ELTE Rekreációs szervezés és egészségfejlesztés BSc
Beosztás: 2019 júniusában záróvizsgázó, végzős hallgató
nagy.regina0398@gmail.com
Érdeklődési kör: képzőművészet, ruhatervezés, tánc, futás
Fotó: Csapó Erik

Szerző / rovatvezető:

DR. MAGYAR MÁRTON

Egyetemi adjunktus
ELTE Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet
1117 Budapest,
Bogdánfy Ödön u. 10/B.
magyar.marton@ppk.elte.hu
Érdeklődési kör: animáció, turizmus, zene, tánc, úszás
Fotó: Hámosi Zsófia

Kr. e. 27 ezerből (Schwarz – Kovačević, 2017). A napjainkban használt textilipari kézműves technikák a kő- és bronzkorabeli találmányokra vezethetők vissza (Grömer, 2016). A kínai selyemtermelés első bizonyítékai Kr. e. 5000-3000 közé tehetőek. A gyapjúfelhasználás első nyomai a Kr. e. 3. évezredből származnak, bár az Indus völgyében élő civilizációk már gyapotot használtak ruhák készítéséhez (Schwarz – Kovačević, 2017).

A történelmi fejlődés egyik jelentős állomása, hogy a 15. századtól a mediterrán térségekben díszes, arannyal és ezüsttel átszőtt, bársonyos selyemszövetek jelentek meg magas rangú polgárok öltözetében, illetve a 16. században virágzásnak indult a varrott csipke. Kiemelkedő még az I. világháború után a számítógép-vezérlésű gépek, robotok, nanotechnikai kutatások, melyek hatására a textilipar napjainkra már túlmutat a ruházaton és a lakberendezésen, s létrejött egy teljesen új világ: a „technikai textilek” (Schwarz – Kovačević, 2017).

A műanyagok megjelenésével a mesterséges szálak is terjedni kezdtek (pl. műselyem, poliészter, poliakril). A textilmunkák alapja a fonás, mely a természetes anyagok szállképzése. A tulajdonképpeni textilművészeti technikák a nemezelés, szövés, horgolás, kötés, csipkeverés, hímzés és szőnyegkészítés (Kovács, 2015). (1. ábra)

A KÜLÖNLEGESEBB TECHNIKÁK KÖZÜL NÉHÁNYAT BEMUTATUNK.

A **batik** egy ősi, Ázsiából származó textilstílus, melynek során a textíliára folyatott viasz (minta) védőréteget képez a textília és a festék között, mely alatt a kelme nem tud beszíneződni a festékküldő során, így kapjuk meg a kívánt mintát (Haake, 1989). Szintén különleges a japán shibori, amelynek során változatos csomózási, hajtogatási, redőzési, gyűrési és öltési technikákkal lehet mintákat létrehozni (Mojzes, 2017).

A **patchwork** (foltvarrás) a 20. század óta népszerű, de alapjai az ókorig nyúlnak vissza. Különböző minőségű és minőségű anyagok foltszerű összevarrásán alapszik. Többnyire paplanokat készítenek így, ám táskák, falikárpitok, dzsekik, vagy más ruházati cikkek készítésére is alkalmas. Egyes textilművészek szívesen ötvözik ezen technikát különböző hímzésekkel, különleges tűzésekkel (Zarembó – Romančuka, 2013).

Ecoprint során különböző növények leveleinek, virágainak, gyümölcseinek pigmentjeit felhasználva színezzük a kelméket. Ezek a festékek gyakran megjelennek olyan textíliákon, mint a pamut, pamut-poliészterkeverék (Pancapalaga és mtsai, 2021), illetve selyem, gyapjú és len. A kelmére felhelyezzük a festőnövények leveleit, virágait, melyeket utána összehajtogatunk, gyűrünk, kötözünk, s az így kapott anyagot min. félórán át gőzöljük vagy főzzük (Rekaby és mtsai, 2009).

(2. ábra)

MÓDSZEREK

A **művészeti rekreáció** mint a kulturális rekreáció alrendszere (Fritz, 2015) vizsgálata még kevésbé elterjedt. Emiatt a textilművészeti szokások, illetve hatások feltérképezését egy online elérhető kérdéssorral (ELTE-KEB: 2020/385) végeztük 2020. november 17. és 2021. február 28. között, amelyben a kérdéseket magunk állítottuk össze. Célkitűzésünk volt feltárni, mik a leggyakrabban alkalmazott technikák, a foglalkozásokat milyen gyakorisággal űzik, a flowt mennyire érik el a megkérdezettek. Az adatelemzés leíró statisztikai módszerrel (MS Excel) történt. A kérdőívet 246 fő töltötte ki (Nnő = 243), többségében a 45-54 éves (36,6%) és az 55-65 éves (17,5%) korosztályból (N18-24év=8,9%; N25-34év=12,2%; N35-44év=16,3%; N65év+=8,5%). Magas a mintában a felsőfokú végzettségűek aránya (65,4%). Munkapiaci státusz szempontjából a kitöltők több mint fele (55,7%) alkalmazott jelenleg, 13,4%-uk vállalkozó, 11,8%-uk nyugdíjas és 9,8%-uk hallgató.

1. ábra: Horgolt sál, kalocsai és torockói hímzés

Figure 1. Crochet scarf, Kalocsa and Torockó embroidery

Forrás/Source: MOKSHA (2015) Végtelen egyszerű végtelen sál. From: <https://www.moksha.hu/kreativ/horgolas-vegtelen-egyszeru-vegtelen-sal/>

Sokszínű Vidék (2016) Ismerd meg a kalocsai hímzés motívumait és jelentésüket. From: <https://sokszinuvidek.24.hu/otthon-keszult/2016/08/09/ismerd-meg-a-kalocsai-himzes-motivumait-es-jelentesuket/>; Netfolk (2013) From: Torockói hímzés és vert csipke. https://netfolk.blog.hu/2013/04/27/torockoi_himzes_es_vert_csipke

torockoi_himzes_es_vert_csipke

2. ábra: Shibori-termékek, patchwork táska és eco-print párna

Figure 2. Products made with Shibori technique; patchwork bag and eco-printed pillow

Forrás/Source: Mojzes (2017); The Clutcher (é.n.) DOLCE & GABBANA Sicilian Patchwork Skirt in multicolor. From: https://www.theclutcher.com/en-US/product/241787/dolce_and_gabbana/sicilian_patchwork_skirt_in_multicolor; Enkisboltom.hu (2021) Akác Levél Nyomatos Díszpárna, Ecoprint. From: <https://www.enkisboltom.hu/ecoprint-parna-03>

EREDMÉNYEK

A kérdőívet kitöltők körében a leginkább elterjedt technikák közé tartozik a szövés, kötés, varrás és horgolás. Az egyéb technikák között említették többen a nemzelést, csomózást, textilszobrászatot, szitanyomást. Kevesen foglalkoznak olyan különlegesebb technikákkal, mint a batik és a ruhatervezés. (1. diagram)

A válaszadók 87,8%-a hobbiként kezeli ezeket, és 52,0%-uk már gyermekkorától foglalkozik vele. (23,6% fiatal felnőtt, 22,0% pedig felnőtt korban kezdett el foglalkozni a kedvenc technikájával.)

A legtöbben belső készítésre (54,9%), illetve családi minta alapján (43,9%) ismerte meg e tevékenységeket. A technikákat a legtöbben valaki másnak a segítségével (75,2%) vagy önmagától (37,8%), illetve az internet segítségével (34,6%) tanulta meg, kisebb hányaduk pedig magazinból (12,6%).

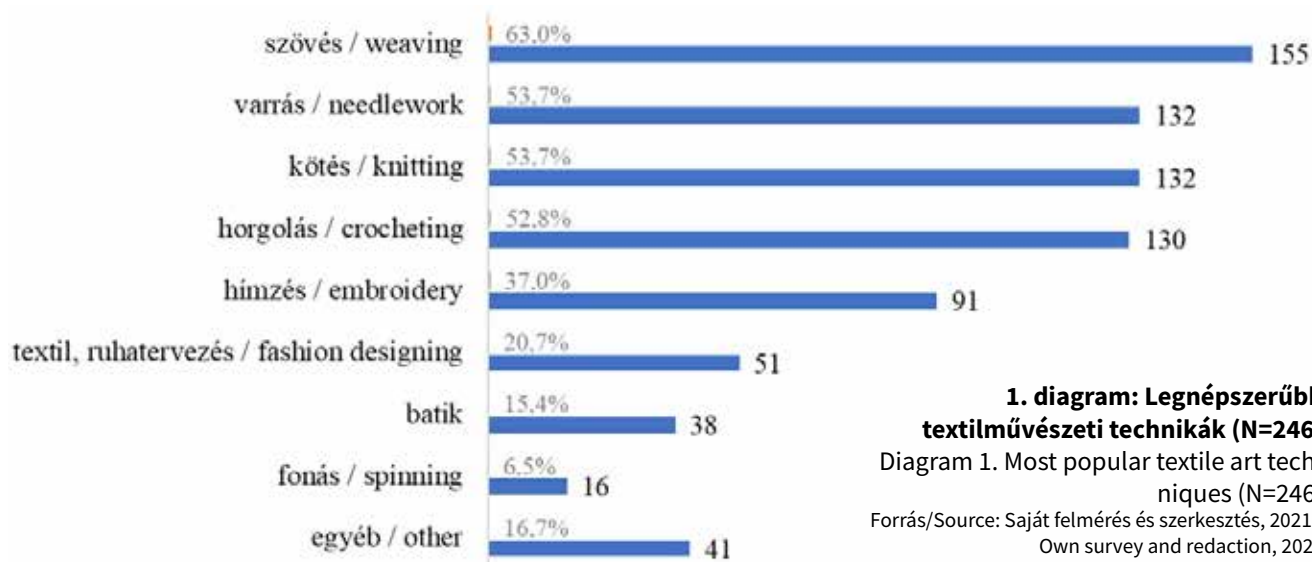
A kitöltők fele (49,6%) naponta, vagy szinte minden nap hódol ennek a szenvedélyének (35,8%).

A válaszadók (n=238) átlagosan 6,28 mértékben, azaz szinte teljeskörűen átéltek a flow élményt a textil-

művészeti tevékenységük végzése során, egy 1-7 Likert-skálán értékelve. Kimagasló értéket kapott az örömméret közvetítése, valamint a kreativitás térnyerése és kiélése. (2. diagram)

A textiltechnikák pozitív hatásaira adott válaszok között megjelent a türelem, a kitartás és a koncentrációs képesség javulása, a kreativitás és kezűgyesség fejlődése, az „agy karbantartása”, a célkitűzés elérése, a környezeti reláció (dekoráció, környezetvédelem területén), a funkcionális tárgykészítés dimenziója is. Leggyakrabban említett reflexiók az öröm, a nyugaltság, az egyedi alkotásra való büszkeség és a stresszoldás volt. Ezeken felül megjelent néhány olyan egyedi eset, melyek a családon belüli problémák, betegségek feldolgozását, a finommotorika szinten tartását és a szabadság megélését jelentik. Negatív hatások között a kitöltők olyan problémákat jelöltek, mint a derék-, hát- és kéz-fájdalom, szemfáradtság, magas anyagárak, időigényesség és a sikertelenség miatt kialakuló frusztráció.

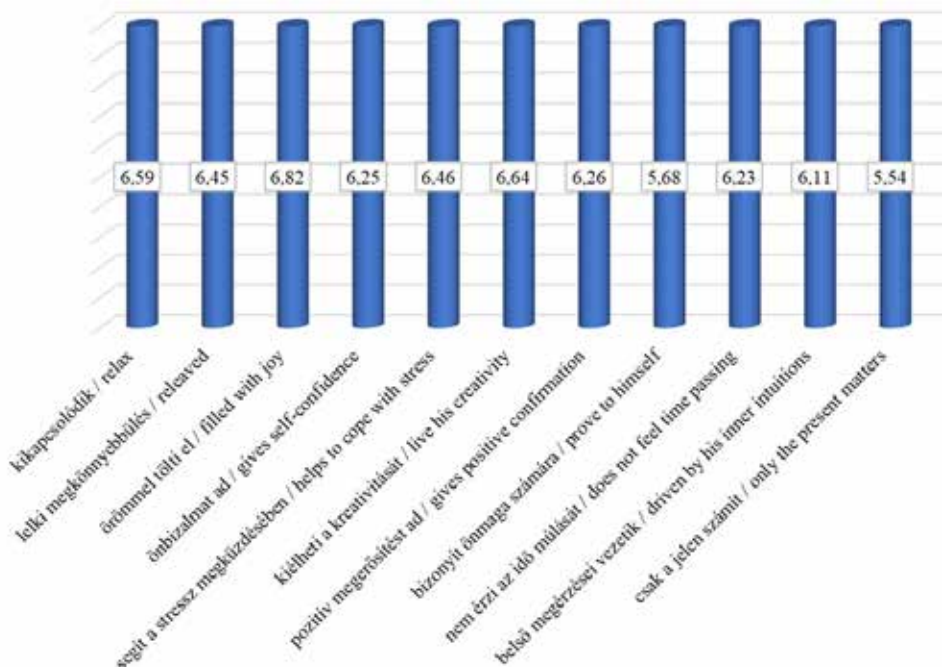
A szakirodalom vizsgálatával megállapítható továbbá, hogy a műélvezet és alkotói tevékenység jótékony

1. diagram: Legnépszerűbb textilművészeti technikák (N=246)

Diagram 1. Most popular textile art techniques (N=246)

Forrás/Source: Saját felmérés és szerkesztés, 2021 / Own survey and redaction, 2021

2. diagram: Flow és textilművészet (n=238)

Diagram 2. Flow and textile art

Forrás/Source: Saját felmérés és szerkesztés, 2021 / Own survey and redaction, 2021

hatásai megjelennek a közösségképzés, önkéntesség, társadalmi integráció, problémakezelés, a kognitív, érzelmi és társas képességek fejlesztése, illetve a betegségkezelés (pl. demencia) területén is. Hozzájárul a kulturális hagyományok megőrzéséhez, az egyéni és társas jóllét kialakulásához. A kézműves tevékenység segíthet a rákterápiák mellékhatásainak kezelésében is. A csoportos művészeti tevékenységek pedig elősegíthetik az iskolákban a bullying csökkenését is (Fancourt – Finn, 2019). A csipkeverés relaxációs, kikapcsoló hatású, a saját termék elkészítéséért érzett büszkeség mellett a családtag vagy barát elvesztésének kezelésében is szerepet játszik (Kenning, 2015, idézi Hőbör – Magyar, 2019). A San Franciscóban az 1960-as években végzett divatterápia során Napa állami kórházában a Fashion Group of San Francisco önkénteseinek segítségével a résztvevők maguk terveztek ruhadarabot, kiválasztották a színeket és anyagokat, majd segítséggel elkészítették és egy divatbemutatón ők maguk demonstrálták. Az utánkövetésből kiderült, hogy a legsúlyosabb mentális betegséggel küzdők is sokkal jobban és magabiztosabban érezték magukat, mint előtte bármikor (Stauss, 2020). A taktilis érzékelés és a traumafeldolgozás is pozitív kapcsolatba hozható egymással (Garlock, 2016).

KÖVETKEZTETÉSEK

A cikk betekintést adott a textilművészeti alkotó, aktív rekreációs tevékenységek rendszerébe, hatásaira rekreációs és rehabilitációs aspektusban is. Változatos és rengeteg lehetőséget nyújtó kreatív alkotási forma, amely előzetes ismeretek nélkül is megtanulható, egyszerűen elkezdhető hobby aktivitás.

A vizsgálat során bebizonyosodott, hogy a tevékenységet végzők körében a kitöltők nagy részénél megjelentek a flow összetevői, mint az öröm megélése, teljes kikapcsolódás, az idő reális érzékelésének megszűnése stb.

Az alaptechnikák népszerűsége a legnagyobb, az újszerűbb modernbb technikák még kevésbé ismertek, így a jövőben érdemes lehet a kortárs alkotó művészeti élet fellendítése érdekében különböző népszerűsítő rendezvények, alkotó workshopok szervezése hazánkban a közösségszervező és a Maslow-piramis tetején elhelyezkedő önmegvalósítási szükséglet széles körű elérése érdekében. Ezt támaszthatja alá egy másik kutatás eredménye, mely szerint a Covid-19 pandémia első hulláma alatt az emberek több időt fordítottak a kreatív tevékenységekre, amely pozitívan hatott a közérzetükre (Gósi, 2020; Gósi – Magyar, 2020).

Fancourt, D., Finn, S. (2019) What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health Evidence Network synthesis report 67. WHO Regional Office for Europe, Koppenhága, Dánia

Fritz, P. (2015) A szellemi rekreáció felosztása, rendszertani megközelítése. In: Fritz, P. (Szerk.) Szellemi rekreáció. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 17–20.

Garlock, L. R. (2016) Stories in the Cloth: Art Therapy and Narrative Textiles. Art Therapy. 33. 2. 58–66. DOI: 10.1080/07421656.2016.1164004

Gósi, Zs. (2020) Rekreáció a korlátozások alatt. In: Fokasz, N.; Kiss, Zs.; Vajda, J. (Szerk.) Koronavírus idején. Replika Alapítvány, Budapest, 29–38. o.

Gósi, Zs., Magyar, M. (2020) „Karantén” kultúra Magyarországon. Recreation. 10. 2. 40–42. o. DOI: 10.21486/recreation.2020.10.2.6

Grömer, K. (2016) The Art of Prehistoric Textile Making: The development of craft traditions and clothing in Central Europe. Naturhistorisches Museum Wien, Bécs, Ausztria. DOI: 10.26530/oapen_604250

Haake, A. (1989) The role of symmetry in Javanese batik patterns. Computers & Mathematics with Applications. 17. 4–6. 815–826. DOI: 10.1016/0898-1221(89)90262-9

Hőbör, L., Magyar, M. (2019) A kézműves rekreáció jelentőségéről. Recreation. 9. 2. 32–34. o. DOI: 10.21486/recreation.2019.9.2.4

Kovács, N. (2015) A kézművészet története. S.l.: Kovács Mária Magdolna (egyéni kiadás)

Mojszes, N. (2017) Shibori, avagy japán batikolás – nem a hippiknek! From: <http://www.vous.hu/hir/20170207-shibori-hajgato-sara-japan-textil-textilfestes-kek-indigo>

Pancapalaga, W., Suyatno, S., Malik, A. (2021) Crust leather quality with eco-printing dyeing method. Indian Journal of Science and Technology. 14. 1. 71–75. DOI: 10.17485/IJST/v14i1.1982

Patakj, E. (2010) Művészet, közművelődés, kommunikáció. In: Bartha, J. (Szerk.) Dobbantó Program 7. Kötet. A munka világával kapcsolatos modulok III. FSZK, Dobbantó Projektiroda, Budapest

Pöllänen, S., Ruotsalainen, K. (2017) Dialogue Between Art and Craft: Textile Materials and Techniques in Contemporary Art. International Journal of Education & the Arts. 18. 1. 1–17.

Rekaby, M., Salem, A. A., Nassar, S. H. (2009) Eco-friendly printing of natural fabrics using natural dyes from alkanet and rhubarb. Journal of the Textile Institute. 100. 6. 486–495. DOI: 10.1080/00405000801962177

Sándor, Zs. (é. n.) A vizuális művészetek rendszerező áttekintése. Sárospatak: EKE PK Humán Tudományok Intézete From: http://www.ckhuman.uni-eger.hu/public/uploads/vizualis-muveszetek-rendszerezo-attekintese_5842c783c42c42c.pdf

Stauss, R. (2020) Passing as Fashionable, Feminine and Sane: „Therapy of Fashion” and the Normalization of Psychiatric Patients in 1960s US. Fashion Theory. 24. 4. 601–637. DOI: 10.1080/1362704X.2020.1746515

Tatarkiewicz, W. (2011) Az esztétika alapfogalmai. Kossuth, Budapest

Warnke, M. (2008) A művészettörténet tárgykörei. In: Beltling, H., Dilly, H., Kemp, W., Sauerländer, W., Warnke, M., Rényi, A. (Szerk.) Művészettörténet. Bevezetés. ELTE Művészettörténeti Intézet, Budapest, 6–20. o.

Zaremba, L., Romančuka, S. (2013) Creative use of traditional patchwork motif in the Patchwork & Quilt workshop. In: Laganovska, K. (Szerk.) Arts and Music in Cultural Discourse. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Rézeknes Augstskola, Rézekne, 205–214. DOI: 10.17770/amcd2013.1263